

A Wosinsky Mór Megyei Múzeum régészeti kutatásai 2023-ban

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: K. NÉMETH ANDRÁS

MEGELŐZŐ FELTÁRÁS

Bonyhád, Zrínyi u. 35. (KÖH 58570) A, Á, Kö

Bonyhád, a 2542/12 helyrajzi számú ingatlanon több üzletből álló kereskedelmi létesítmény épül, amelynek földmunkálataihoz a szakhatóság által előírt régészeti feladatellátás kapcsolódott. A kivitelezési terület déli szomszédságában lévő hipermarket parkolójának keleti harmadában 2007-ben Szabó Géza végzett leletmentést, majd az adott ingatlantól északra, északkeletre a Forberger utca építéskor 2015-ben egyrészt szintén Szabó Géza vezetésével megelőző feltárás és régészeti megfigyelés folyt, illetve Czövek Attila ellenőrizte régészeti szakfelügyelet keretében a kivitelezést. Továbbá 2022-ben Czövek Attila vezetésével a szóban forgó üzletcsarnok tervezési fázisában műszeres kutatással is kiegészített terepbejárással hatástanulmányt készítettek a Wosinsky Mór Múzeum szakemberei. Mindezen terepi kutatások révén kiderült, hogy a felszíni nyomok alapján a Völgységi-pataktól keleti irányba egyre intenzívebben jelentkező középkori Bonyhád kisebb-nagyobb részletei kerültek elő az évek során: házak, kutak, egyéb telepobjektumok, gótikus templom, illetve egy malomtónak meghatározott nagyméretű objektum. A feltárások során az is megfigyelhetővé vált, hogy a terület jelentős részén változó vastagságú rétegeként mindent takaró, sárga löszös rámosódás található a mai humuszszint alatt és a valamikori, régészeti jelenségeket már tartalmazó középkori humuszon.

A régészeti érintettség minimalizálása érdekében mindezeket figyelembe véve készítette el a beruházó a kereskedelmi építmény terveit, így a lehető legnyugatabbra helyeztette azt, illetve a kivitelezési szintet a terület feltöltésével megemeltette. Ezért a szintek módosításával a 2023-as megelőző feltárás méretét a földmunkákkal érintett rész keleti negyedére korlátozva a korábban tervezettnek a felére csökkenthettük, míg a nyugati háromnegyedben további régészeti jelenségek már nem kerültek elő a folyamatos megfigyelés ellenére sem.

A humuszolás a terület geomorfológiai jegyei miatt az eredeti felszínhez képest változó mélységű volt. Ez a mélység a keleti szelvényfal mellett a kivitelezési szinttel egyező 160–170 centimétert jelentette: a régészeti jelenségek is itt kezdtek jelentkezni a vastag feltöltődés alatt. Nyugat felé haladva egyre vékonyabb talajréteget kellett eltávolítani a kivitelezési szintig, így egyre vastagabb (50–150 cm) feltöltődés választotta el a földbolygatás szintjét a régészeti jelenségek szintjétől. A déli szelvényfalnál mintegy a rétegeket tisztázandó szondaként egy kanál szélességben a szükségesnél mélyebben (150–160 cm) haladtunk, de nyugat felé már ez is kevésnek bizonyult a régé-

szeti jelenségek eléréséhez. Ugyanakkor további helyeken (az északi, az északkeleti és a délnyugati szelvényfal előtt) is megszendáztuk a 230–250 cm mélyen található nyers, sárga agyagos altalajig a feltárássra kijelölt ingatlanrészt.

Ez alapján az alábbi rétegsorokat különíthetjük el a területen, ami részben összhangban van a Szabó Géza által korábban megfigyeltekkel. A 20–30 cm vastag humuszréteg alatt 50–100 cm vastag (nyugat felé vastagodó) sárga, majd világosbarna, helyenként apró rétegekre bontható (rámosódott) lösz jelentkezett. Ez a keletebbre magasodó löszdombról érkező ráfolyás takarta le a jelenlegi feltárástól alig 50 méterre északkeletre lévő templomot. Ezután egy 15–25 cm vastag sötétszürke réteg következett. A löszben semmiféle régészeti korú lelet sem volt, míg a sötétszürke rétegben néhány bemosódott késő középkori lelet volt érzékelhető, objektumokra utaló jelenség viszont nem. Ezt egy vékonyabb (5–7 cm vastagságú) világosbarna löszös, újabb bemosódott természetes réteg követi. Majd egy világosabb szürke, faszenes, paticsos, 13–16. századi kerámiatörmelékes kultúrréteg jelentkezett, melyben a gypszinttől 140–160 cm-re kerültek elő a többnyire még bizonytalan objektumfoltok. A régészetileg már releváns világos szürke réteg helyenként az 1 méter vastagságot is elérte, benne vélhetően tatárjárás kori, faszenes, masszív pusztulási réteggel. A világosszürke réteg és az altalaj között húzódott az avar vagy kora Árpád-kori sárgásbarna, alig kevert réteg.

A fenti rétegsorokat, illetve a fenti rétegsorok kevertségét bizonyították a fémdetektoros leletek, ugyanis a humuszolás kezdetétől egészen a régészeti megfigyelés végéig folyamatosan vizsgáltuk át műszerrel is a területet. Ennek eredményeként közel 200 db fémtárgy került napvilágra az objektumokon kívüli részekből. Az avar kort kései, öntött szíjvég és egyéb övveretek, az Árpád-kort fejes- és karikagyűrűk, csatok képviselték. A műszeres leletfelderítéssel gyűjtött leletek nagyobbik része ugyanakkor a középkorból való: fejsze, tengelyes olló, nádvágó, patkó- és késtördékek (köztük egy ép csontnyelű kés), vas és bronz övcsatok, bronz- és vaspánttördékek, gyűszű, pánt- és pecsétgyűrűk, görllitzi textilplombák, préselt bronzveretek, valamint számos érme. Néhány bécsi fillér (III. Albrecht, IV. Friedrich von Emmerberg) mellett Luxemburgi Zsigmondtól Rudolfig szinte minden magyar uralkodó veretei megtalálható ezek között. Kifejezetten nagyobb számban kerültek elő 16. századi, főként I. Ferdinánd- és Miksa-dénárok. A feltáráson gyűjtött kéttucatnyi pénz közül a legkésőbbi darabot Rudolf uralkodása alatt, 1591-ben bocsátották ki. Az egyik legérdekesebb lelet egy olyan Agnus Dei-ábrázolásos pecsétnyomó volt, aminek gótikus köriratában tulajdonosként egy németalföldi származású egyházi ember neve szerepel.

A feltáráss során 54 objektum került elő (a számozást Szabó Géza korábbi feltárássán kiadott objektumszámai alapján folytattuk), melyek között három kemence, hét épület vagy valószínűleg épület, egy járószint, két földbeásott edény, egy árok, számos gödör és cölöphely volt. A korukat tekintve egy késő avar, tíz Árpád-kori, 35 középkori, nyolc pedig ismeretlen korú volt. A lelőhelyen újonnan talált korszaknak számító késő avar, valamint a kora Árpád-kori objektumok a szondákban, illetve a mélyebben humuszolt területeken helyezkedtek el. Az egyetlen avar kori, tagolt aljú gödörrendszerből kézzel formált fazéktördékek láttak napvilágot. Az Árpád-kort a két földbeásott fazék darabjai és a külső kemencék képviselték. Az egyik kemence sütőfelületét két, egy másikat három alkalommal újíították meg, s a tapasztás alá minden esetben a restaurálás során jórészt összeilleszthető két-három edény töredékét helyezték.

A középkori objektumok, melyeket a szürke kultúrrétegbe ástak, jól látható foltokkal rajzolódtak ki. Ezek közül két objektumot érdemes kiemelni, az egyik egy leégett épület, a másik egy (kovács?) műhely (1. kép). Mindkét esetben jól meg lehetett fogni a sárga agyagos padlószintet. A műhely 5–20 cm-re mélyedt az altalajba, nyelési szintjén faszén- és égett vörös foltokat figyeltünk meg. A szabálytalan alaprajzú, nyugat–keleti hossz tengelyű épület aljában cölöphelyeket és gödørszerű lemélyítéseket bontottunk ki. Az előkerült leletanyag között néhány vassal is volt, ami természetesen még nem jelenti azt, hogy önmagában kovácsműhelyként értelmezhetjük a jelenséget. Viszont a vassalok, az égett foltok, a vastárgyak nagy száma, az épület formája talán erre enged következtetni.

1. kép. Bonyhád, Zrínyi u. 35. Középkori kovácsműhely (?) (fotó: György Ferenc)

A másik épület lakóházként funkcionált. Ennek paticsos omladéka szépen kirajzolódott a nyésesi szinten. Először az omladékat bontottuk körbe, majd miután azt ledokumentáltuk, mélyedtünk le az épület aljáig. Az omladék szintjén a nyugat–keleti hossz tengelyű épület cölöphelyeiből kidőlt, elszenesedett cölöpök maradványait is meg tudtuk figyelni. A sárga, helyenként vörösre átégett padló 1–1,5 cm vastag volt. A négyszögletes alaprajzú észak–déli irányú épület bejárata a déli oldalának keleti részén volt, melyet a sárga, téglalap alakban kiugró padló szint és a mellette levő két cölöphely is alátámaszt. A humuszolás során valószínűleg a gótikus templomból származó faragott kő is előkerült az északi szelvényfal közelében. A 14–16. századi leletek között használati eszközök (fém tárgyak), állatcsontok (főként kérődző- és sertéscsontok) és gyorskorongon formált edénytöredékek – néhány jellemzően török kori zöldmázzal – említhetők meg. A kerámiatöredékek között kályhaszemek, víztároló edények, fedők és fazekak voltak.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy az előkerült leletanyag alapján a terület az avar kortól egé-

szén a török korig lakott volt. A nagyobb mélységben érzékelt szórványos avar és kora Árpád-kori objektumokat a későbbi vastag középkori kultúrréteg, azt pedig az újkori rámosódások fedik. A kivitelezési szintektől függő, a jogszabály által lehetővé tett feltárási mélység főként a 13–16. századi települést érintette. Ugyanakkor a 2015-ös ásatáson dokumentált, malomtónak tartott objektum a tárgyalt feltáráson és az azt követő régészeti megfigyelés során nem jelentkezett. Munkatárs: Zágorhidi Czigány Bertalan régész, Barta Gábor, György Ferenc, Lakatos Erik technikusok.

Czövek Attila – Gallina Zsolt – Gulyás Gyöngyi

MENTŐ FELTÁRÁSOK

Decs, Ete (KÖH 20014) N, Á, Kő

A települést átszelő Szőlőhegyi úttól délre, a mezőváros délkeleti részén, az ott húzódó földút helyének és a mellette keletről található földterület szélének ellenőrzése történt. A földúttól keletre az eddigi megfigyeléseink szerint a település szélét képező rézsús rész található, amely erősen lejt keleti, délkeleti irányban. A földterület nyugati határán lévő rézsút az eddigi ott lévő bozotos, fás terület

2. kép. Decs, Ete. A 245. objektum (avar kemence) a szelvényhatárral (fotó: Vizi Márta)

leirtása után igazította meg a tulajdonos, hogy a további műveléshez, szántáshoz kedvezőbb legyen a felület. A földterület nyugati határán végzett munka során a határrész északi harmadán feltöltésre került a rézsú egy része. A déli szakaszon végeztünk leletmentő ásatást többszöri helyszínelés után 2023. szeptember 8–11. között.

A munka során kilenc objektumot észleltünk a feltárássra kijelölt, érintett sávon. Nagy részük a település szélére jellemző gödör volt, középkori leletanyaggal. A 2009. évi mentős ásatás során a 169. objektum keleti fele, miután a nyomvonalból kiesett, nem került feltárássra. Jelen munka során elvégeztük ennek a résznek a kibontását.

A 245. objektum edényégető kemencének bizonyult (2. kép). A kemence azonban nem a mezőváros középkori objektumaihoz tartozik, hanem avar kori.

Vizi Márta

Szálka, Szálkai-tó csónakkikötő (új lelőhely) I

A magyar rendőrségnél egy 2014-es főkapitányi utasítás (24/2014. ORFK utasítás a rendkívüli halál esetén követendő rendőri eljárásról) alapján az a gyakorlat, hogy a lakosságtól jövő minden olyan bejelentést követően, ahol emberi maradványokat, csontokat találtak, haladéktalanul eljárás indul „ismeretlen személyazonosságú holttesthez” kapcsolódó rendkívüli haláleset kivizsgálására. Az említett eljárást akkor is el kell indítani, ha az előkerült csontokról – még laikus számára is – egyértelműen eldönthető, hogy régiek, akár 50–100 évesek. Ebből kifolyólag 2023-ban több olyan eset is történt, amikor a rendőri eljárás részeként végeztünk régészeti helyszínelést, feltárást.

A Szálkai-tó északi partoldalában a csónakkikötőben gyerekek vettek észre két combcsontot a sekély vízben, amit aztán a Szekszárdi Rendőrkapitányságra jelentettek be, ahol a fentiek miatt el is indították az eljárást. Ennek részeként a szakemberek a helyszíni szemle során rögzítették a nyomokat, a combcsontokat pedig inentől bűnjelként kezelték. Néhány nappal később a rendőrség kérésére átnéztem a szóban forgó vízpartot, ahol ennek eredményeként egy sír feltárássra is került.

Közvetlenül a vízszélben a sár és a betörő víz miatt nem éppen kedvező körülmények között történt a mintegy 80 cm mélységű sír régészeti kibontása, amelyet az eljárásból kifolyólag a rendőrség helyszínelői is dokumentáltak. Az enyhén északnyugat– délkeleti tájolású, háton, nyújtott helyzetben a sírba fektetett adultus korú feltételezhetően nő karjai tompaszögben lettek behajlítva, így a kézfejek a medencetájékon nyugodtak. A medencétől lefelé a végtagcsontok hiányoztak: korábban ezt mosta ki a víz, amelyeknek megtalálásakor kezdődött a rendőrségi eljárás (3. kép).

Bár a sír közvetlen környezetében nincs ismert, nyilvántartott régészeti lelőhely, továbbá sírmelléklet sem került elő a feltáráskor, mégis a csontváz helyzetéből, a lágyrészek elkorhadásából, a csontok színéből, illetve egyéb (pl. ruha-) maradványok hiányából egyértelmű, hogy az elhunyt több száz évvel ezelőtt került a földbe szabályos temetkezés útján. Ezt a szakértői megállapítást a rendőrség illetékesei elfogadták, így az eljárást megszüntették: a bűnjelként kezelt csontokat régészeti korúnak nyilvánították.

A leírtak ellenére néhány hónappal később a Szekszárdi Rendőrkapitányság rendkívüli haláleset miatt indított egy újabb eljárást a Szálkai-tó északi szélén, az előző helytől néhány méterre a vízből előkerült hiányos koponya miatt. A helyszíni és halottszemle (!) alkalmával készített jegyzőkönyv fényképmelléklete alapján a (post mortem) sérülés nyomát viselő koponya az eredeti helyzetét, állapotát tekintve mindenképpen több száz éves lehet. A szóban forgó szintén adultus korú, a külső jegyek alapján férfi koponya minden bizonnyal egy olyan sírhoz tartozott, amit a tóparti hullámozás mosott ki, semmisített meg.

Ezzel a lelettel egyértelművé vált, hogy a területen egy több száz éves, egyelőre datáló leletek hiányában azonban ismeretlen korú temető található.

3. kép. Szálka, Szálkai-tó csónakkikötő. A Szálkai-tó partján szinte a vízből mentett sír feltárással közben (fotó: Czövek Attila)

Czövek Attila

Szálka, katolikus plébánia (új lelőhely) I

Szálkán a Kossuth utca és a Napfény utca sarkán lévő katolikus plébánia épületéhez tartozó téglakerítés átépítése közben embercsontokat találtak, amelyről a kivitelező haladéktalanul tájékoztatott. A helyszínre kiszállva az derült ki, hogy a mintegy 50–70 évvel ezelőtt nagyméretű téglából készült, támfalként is szolgáló kerítést visszabontották, majd beton alapozást készítve a belső oldalon beton zsalukövel erősítik meg, s ennek földmunkái miatt kerültek elő a vázcsontok. Az egy egyénhez tartozó néhány hosszúcsont és bordacsont másodlagos helyzetben, egy kupacban volt a téglafal belső oldalán. A Szent József-templomnak, illetve a plébániának is helyet adó domb déli felében széles teraszos bevágást készítettek, amin Szálka főutcája, a Kossuth utca kétsávos autótútja, illetve a járda fut. A járda északi oldalán mintegy támfalként található az említett kerítés, ami után meredeken emelkedik a domb déli irányba. Minden bizonnyal akkor került elő az említett csontváz, amikor ezt a dombélt a támfal (kerítés) építéséhez megfaragták, majd a talált csontokat az elkészült kerítés belső oldalára helyezték.

A lebontott kerítés nyomvonalát átvizsgálva azonban találtam egy, nagyobb részben bolygatatlan sírt. Közvetlenül a kerítés belső oldalán, a járda szintjétől mintegy 100 cm-es magasságban lévő, barna folttal jelentkező, enyhén északnyugat–délkeleti tájolású sírgödörben egy hátán, nyújtott helyzetben lévő adultus korú férfi rosszabb megtartású váza feküdt. Koponyája a föld súlya miatt sérült, összetört, kezei szorosan a törzshöz simultak, jobb lábszára, illetve bal lábfeje az újonnan készített beton kerítésalapozás miatt hiányzott. A jobb kézfej környékén vastárgy, talán vaskés töredéke került elő. Az építkezés miatt korlátozott módon ugyan, de sikerült a földmunkákkal megbolygatott domboldalt átnézni, ahol azonban további régészeti korú lelet, jelenség nem került elő, így a két sír pontosabb kora nem állapítható meg.

Czövek Attila

HELYSZÍNI SZEMLE

Szekszárd, Széchenyi utca 1-7. (új lelőhely) I

Szekszárd, Széchenyi utca 1–7. szám alatt, a volt Skála épületének átépítésekor a liftakna földmunkálatai során emberi csontok kerültek elő, amelyekről a kivitelező a rendőrség felé tett bejelentést, s így a korábban bemutatott szálkai esethez hasonlóan a Szekszárdi Rendőrkapitányság rendkívüli haláleset miatt indított egy közigazgatási eljárást. Az ennek keretében, a földmunkákkal egyidőben két alkalommal is végzett rendőrségi helyszíni és halottszemle alkalmával készített jegyzőkönyvek fényképmellékletei, a bűnjelként dokumentált csontok alapján, valamint a múzeumhoz csak egy héttel később eljuttatott értesítés miatt a csontok megtalálása után néhány nappal folytatott régészeti helyszínelés során az alábbi megfigyelést tettem. A 6–7 m² alapterületű, mintegy 3 méter mélyre kiásott akna középső részén az épület egy tartóoszlopa, illetve a 3 méternél is mélyebb beton alapozása volt megfigyelhető, a nyugati falában egy betömedékelt 19. századi (?) pince falazott oldala, a keleti oldalon 2 méter mélységig egy, az épülethez tartozó téglafal, a délin betonozás volt. Így teljes mélységig csupán az északi oldalon lehetett a rétegsort tanulmányozni. Ez alapján egy vastag feltöltési rétegződés található 2 méter mélységig. Ez alatt (mintegy 2,5–2,8 méter mélységből) kerültek elő a maradványok. A metsztfal alapos átnézése, fémkeresős átvizsgálása során némi csontmaradvány még előkerült, de további érdemi, a maradványokhoz köthető lelet nem. A kidobott, az épületen belül depózott földet fémdetektorral részben átvizsgálva sem került elő olyan lelet, amely az esetleges temetkezésekhez köthető lenne, ugyanakkor néhány középkori edénytöredéket sikerült innen gyűjteni. A csontmaradványok jellegéből arra lehet következtetni, hogy először az akna középső részénél egy ló részleges csontváza (két-három lábszár és pata) került elő egy adultus korú, a külső jegyek alapján férfi koponyájával, néhány bordacsontjával, csigolyájával együtt, majd néhány nappal később az északi részen a minden bizonnyal délnyugat–északkeleti tájolású egyén

csontvázának további részeit bolygatta meg a kivitelezés. Korhatározó lelet nélkül, de a szóban forgó rítust figyelembe véve a maradványok esetlegesen egy avar, de még inkább egy honfoglalás kori részleges lovas temetkezés részét képezhették, amely sír délnyugati, a lócsontokat tartalmazó végét már az 1970-es évekbeli építkezés során megtalálták, elpusztították.

Czövek Attila

RÉGÉSZETI MEGFIGYELÉSEK

Györköny, Templom környéke (KÖH 52078) Ró, Kö

A település szennyvízcsatorna-hálózata kiépítésének régészeti felügyeletét végeztem január 11. és december 20. között. A Fő u. 494–495. számú házak előtti részen három bolygatott sírt leletmentettem. A csontvázak között szórványként egy középkori bronzcsat került elő. A Fő u. 483–484. számú házak előtti területen középkori kerámiákat találtam, a Fő u. 485. számú háznál pedig egy 16–17. századi bronz hajtűt. A Fő u. 491. számú háznál középkori kerámiatöredékek kerültek begyűjtésre. A Fő u. 63. számú ház előtt egy Hunyadi Mátyás-dénár, két, bronzból készült gyűrű és egy római érem került elő.

Tóth Gábor

Pálfa határa, Ró, Ú

A település szennyvízcsatorna-hálózata kiépítésének régészeti felügyeletét végeztem január 11. és december 20. között.

Arany János utca (új lelőhely): Az Arany János utca 16. számú ház előtt egy kelta edénytöredéket gyűjtöttem.

Hunyadi utca-Bocskai köz (KÖH 100569): A Bocskai köz 2. és 4. számú házai előtti szennyvízárokából négy sírt leletmentettem. A sírok koporsósak voltak (koporsószegek), nyújtott, háton fekvő helyzetben feküdtek a csontvázak, nyugat–keleti tájolással. A 3. számú sírban volt csak melléklet, egy bronzból öntött lapos gomb, valószínűleg 18. századi. A Hunyadi utca 10. számú háznál két darab római kori 4. századi érem került elő.

Pap-dűlő (új lelőhely): A külterületen, a Pap-dűlőben a nyomvonal mentén két római érem és egy bronz fibula került begyűjtésre.

Szabó-domb (KÖH 23235): A Kossuth utca 45. számú ház előtti árok egy római kori (kelta) házat vágott ketté. A paticsos omladékú, hamus ház betöltéséből sok kerámiát gyűjtöttem, melyek kora római koriak.

Tóth Gábor

Pusztahencse határa, Ő, Á, Kö

A település szennyvízcsatorna-hálózata kiépítésének régészeti felügyeletét végeztem január 11. és december 20. között.

Templomdomb (KÖH 41932): A Pozsonyi u. 84, 114., 118. számú házaknál középkori kerámiatöredékeket, a Pozsonyi u. 116. számú háznál Árpád-kori cserépbogrács-töredékeket gyűjtöttem. A Kossuth utca 1. számú háznál egy 16. századi lengyel fél groschen és egy füles korsó került elő.

Pozsonyi u. 65. (új lelőhely): A Pozsonyi u. 65. számú ház előtt kelta kori kerámiatöredéket találtam.

Tóth Gábor

Regöly, Sánc (KÖH 23420) Ő, V, B, Kö, Ú

A település szennyvízcsatorna-hálózata kiépítésének régészeti felügyeletét végeztem január 4. és július 27. között. A munkák ebben az évben csak a falu belterületén folytak. Összesen 181 objektumot dokumentáltam a Sánc területén fekvő Bercsényi, Gárdonyi, Kossuth, Rákóczi, Vas Gereben,

és kisebb részben a Kereszt utcában. A jelenségek között hét veremház, 11 kemence és öt árok volt, a többi gödör vagy gödörkomplexum; többségük, szám szerint 79 db biztosan kelta, 69 őskori (a terepen meghatározható korúakból ítélve túlnyomó többségben [késő] bronzkori), hat középkori, tíz újkori, három modern, továbbá 14 ismeretlen korú (lelet nélküli, de jellegük alapján régészeti korúak). Az objektumok közül kiemelendő a Rákóczi utca nyugati részén megfigyelt öt, egyenként kb. 8, 9, 17, 61 illetve 73 méter (!) széles, valószínűleg a kelta oppidum belső térelválasztó elemeiként (védműveiként?) azonosítható objektum (árok?). A felügyelet során kiemelkedően nagy mennyiségű kerámiaanyag, csontmegmunkáló műhelyre utaló leletek, és két vas tokosbalta is előkerült.

K. Németh András

Szakály határa, Ő, Kö, Ú

A település szennyvízcsatorna-hálózata kiépítésének régészeti felügyeletét végeztem január 18. és május 15. között.

Szakály, Kossuth utca-Rákóczi utca (új lelőhely): a középkori eredetű római katolikus templomtól északnyugatra, a Kossuth utca 19., 14., majd immár folyamatosan a 105–109. számú házak előtt, valamint ettől délre kb. 100 méter kihagyással, a Kossuth, a Rákóczi és a Fő utca találkozásától a Rákóczi utca 353. házig 31 régészeti jelenséget figyeltem meg. Közülük egy vagy kettő őskori, 19 biztosan, kilenc valószínűleg (leletanyag hiányában, de formai és egyéb jegyek alapján) késő középkori, egy pedig újkori. Hat – biztosan vagy valószínűleg – késő középkori kemencén kívül a többi objektum mind különböző jellegű gödör, kevés leletanyaggal. A jelenségek a középkori Szakály falu helyét jelzik.

Szakály, Rákóczi u. 337. (új lelőhely): ismeretlen korú, kerámiát nem tartalmazó, magányos kemencét dokumentáltam.

K. Németh András

Szárzsd, Béke utca (új lelőhely) Kö

A település szennyvízcsatorna-hálózata kiépítésének régészeti felügyeletét végeztem március 6. és június 29. között. Május 8–22. közt a Béke utca 16. számú ház vonalától kezdődően észak felé kb. 100 méter hosszan, a Béke, Rákóczi és Petőfi utcák találkozásánál ásott sajtolóaknáig 100–150 cm vastag újkori feltöltés alatt szórványosan minimális középkori (és egy-két őskori) kerámiatöredéket tartalmazó, lemosott, objektumot nem tartalmazó, 20–50 cm vastag, fekete színű réteget figyeltem meg, ami egy közeli, ismeretlen helyű (talán a Béke utca keleti oldalán fekvő házak telkeinek 18. századi kialakításakor részben megsemmisített) középkori telep közelségére utal.

K. Németh András

Szekszárd, Bogyiszlói út I–II./Szekszárd Ipari Park V. (KÖH 71031) A

Szekszárd Megyei Jogú Város önkormányzata megrendelőként három csarnokot építtetett az ipari park területén, ahol a korábbi kutatások alapján egy nagy méretű, több korszakos lelőhely található. A beruházás által érintett, a park délkeleti szélén lévő 6008/9 hrsz-ú ingatlan északi kétharmada egy valamikori ártéri göröndön terül el, így ezen a magasabb részen várható volt az említett korszakokhoz köthető jelenségek előkerülése.

A szakhatóság kivitelezés közbeni régészeti megfigyelést írt elő az építkezéshez kapcsolódó régészeti feladatellátás módszerére vonatkozóan. Ebből is következett, hogy a beruházó az egyes csarnokok közbeszerzési eljárásban nyertes kivitelezőire testálta a múzeummal való szerződéseknek a munkálatokat megelőző megkötését, illetve a felmerülő régészeti költségek vállalását. A „C” jelű épület kivitelezője ennek megfelelően járt el, míg az „A” és „D” jelű csarnokot építő cég január közepén úgy kezdte el a lavírsíkhöz szükséges tükör humuszosalással való kialakítását, hogy arról sem a szakhatóságot, sem intézményünket nem értesítette, így persze szerződést sem kötött.

4. kép. Szekszárd, Bogyiszlói út I–II./Szekszárd Ipari Park V. Avar kori edényégető kemencék egyik csoportja (fotó: Czövek Attila)

Értesülve a földmunka megkezdéséről a helyszíni szemle során egyértelművé vált, hogy a felső 50–60 cm-es, a korábban itt lévő katonai raktárak, létesítmények által bolygatott, inert hulladékkal szennyezett „humusz” eltávolítása után az altalajban markánsan jelentkeznek a régészeti objektumok foltjai. Ezt követően a legészakibb, „A” jelű csarnok területén folyamatos szakfelügyelet mellett folyt a humusztalanítás, illetve haladéktalanul megkezdtek a megfigyelés közbeni bontást is. Így január végén és február elején télies körülmények között, a gyakran havazással és faggal kísért feltárás során a mintegy 3.800 m² lehumusztolt területből 2.500 m² bizonyult régészeti érintettnek. A leletek alapján a negyven feltárt objektum mindegyikét avar korinak határozhatjuk meg. A 3–4 darab 6–8 m²-es, sarkában tüzelőhellyel ellátott gödörház és az egyetlen keskeny árok mellett az objektumok nagy része egy-két alkalommal megújított előgödörös edényégető kemence, illetve kemencebokr volt (4. kép).

Bár a jogszabály egyértelműen fogalmaz arra vonatkozóan, hogy a régészeti megfigyelés részét képezi a szükséges régészeti bontótevékenység, illetve a beruházó és a kivitelező közötti szerződés is ennek megfelelően született, a kivitelező nem kívánta vállalni a megfigyelés közbeni bontás területi alapon történő elszámolását, ezért csak nyomós szakhatósági közbenjárásra, már a feltárás befejezését követően volt hajlandó az „A” jelű épületre vonatkozóan a régészeti szerződést megkötni. Ennek ellenére intézményünk bármilyen késlekedést elkerülendő folyamatosan végezte a megfigyelés közbeni bontást, így semmiféle fennakadást sem okoztunk a kivitelezésben, a saját ütemtervüknek megfelelően folytathatták a mentesített területen a cölöpözést.

A korábban tervezett „B” jelű épület nem épült meg, így ezen a területen nem folyt régészeti feladatellátás. A „C” jelű csarnok kivitelezőjével zökkenőmentes volt a szerződéses és a munkakapcsolat, így a folyamatos megfigyelés mellett általuk lehumusztolt 2080 m²-nyi építési területből annak északkeleti sarkában mintegy 450 m²-t tártunk fel régészeti érintettség miatt. Itt is az avar kori fazekastelep kemencéit, kemencebokrjait találtuk.

Az ettől még délebbre létesülő „D” jelű épület földmunkálatai során viszont már egyáltalán nem

5. kép. Tamási, R. k. templom. A 18. századi áldoztatórács alapozása (fotó: Deér Zoltán)

került elő régészeti korú lelet, jelenség, amit magyaráz az, hogy az említett görönd helyett itt már egy jórészt feltöltött valamikori folyómeder található.

A fentiek alapján tehát elmondható, hogy az adott ingatlan északi kétharmadán az avarság idejében fazekas telep működött, amely (a „B” csarnok helyének kivételével) jelentős részben fel lett tárva.

Munkatársak: K. Tóth Gábor régész, Csiszér Antal gyűjteménykezelő, Ács Vince, Künsztler Gábor Tamás műtárgyvédelmi asszisztens.

Czövek Attila

Tamási, R. k. templom (KÖH 22998) Kö

A templombelsőben ebben az évben végezték a szentély padlójának cseréjét, amelynek eredményeképpen a mai szentélylépcsőtől keletre csaknem 2 méterre egy, a szentély teljes szélességében végigfutó sekély téglalapozást találtunk, amely kelet felé két irányból tölcselesen összeszűkül, így középen egy kb. 1 méter széles nyílás keletkezett a szentély felé (5. kép). Az íves részeken az alapfalba három-három fagerendát foglaltak bele. Ez a fal egy elbontott, egykori áldoztatórácsnak (szentélyrácsnak) volt az alapozása. A kéziratok plébániatörténet szerint a „szentély rácsát” 1785-ben egy várpalotai asztalos készítette, és nem volt falazott alapja, hanem a szintén ekkor lerakott kőpadlón állt. A most feltárt szentélyrács-alapozás tehát valószínűleg a templom 1742-es építésekor készülhetett és (a téglalapozásból kiindulva) esetleg épített korlátot tarthatott, amit az 1785-ös felújítás kapcsán bonthattak vissza.

A templom körüli járda és a templomkert déli sarkában épített színpad kialakításával több tíz centiméter mélyen megmozgatták a földet, amelyből számos fémleletet gyűjtöttünk, a 13. századtól napjainkig. A kb. száz régészeti korú lelet fele érme, a legkorábbi közülük egy 13. századi osztrák veret. (Néhány 4. századi római érmét is találtunk ugyan, de ezek valószínűleg másodlagosan, a középkorban kerültek ide, erre utal az egyikben látható lyuk is.) A középkori és török kori tárgyakat az érméken kívül csak néhány csengőtöredék, viseleti elem (csat, kapocs, gomb) és gyűrű jelzi. A

régészeti korszak és az újkor határvidékéről néhány rézből készült kegyérmek is találtunk, köztük egy Magyarországról eddig ismeretlen, flandriai eredetű tárgyat. Az újkorban, a 18–20. században földbe került tárgyak többsége vallási vonatkozású: rózsafüzérekről leesett rézkeresztek (kb. 200 db), alumíniumból készült kegyérmek (köztük német, angol és olasz nyelvű) és imakönyvcsatok. Emellett rengeteg egyéb fémlelet is előkerült: kisebb címletű érmék (krajcár, fillér, pengő), gombok, brossok, jelvények, óratartozékok, plombák, pipakupakok, csizmapatkók, lőszerhüvelyek és egyéb tárgyak (pl. hangszerfűvőkák, kulcsok, ollók, gyűszűk stb.).

Leleteink közül talán legérdekesebb egy sekély mélységben talált templomi tárgyegyüttes, amely két, a 18. század második felére keltezhető, díszes, domborított fémlemezéből készült, láncon lógó, fedeles örökmécses, valamint négy, talán a begyűjtésükhöz használt tölcseírszerű tárgy mellett egy karéjos szárú, hasonló korú kereszt töredékét tartalmazta (egyéb kisebb, egyelőre nem meghatározott tárgyak mellett). Az egyik mécsesben megmaradtak a talán utolsó meggyújtásához használt, 1900 körüli újságpapír apró darabjai is. Ezek alapján a tárgyak ekkortájt kerültek használaton kívülre.

K. Németh András